

DOI 10.37491/UNZ.82.7
УДК 349.2

Алла АНДРУШКО¹,
Ірина МИХАЙЛОВА²

ПРИЗНАЧЕННЯ ТРУДОВОГО ПРАВА ТА ПРАВА СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

У площині соціального права висвітлюється проблема призначення трудового права та права соціального забезпечення, яка осягається через його дух, сенс і цінність. Підкреслюється, що зміна філософсько-аксіологічних, соціально-економічних та політико-правових парадигм розвитку суспільства, дерадянiзація трудового права та права соціального забезпечення, пошук балансу інтересів між працівником, роботодавцем та державою, принцип солідарності та принцип загальної відповідальності держави за дієве функціонування системи соціального забезпечення вимагає перегляду змісту основних підходів до їх тлумачення та розуміння. Звертається увага на те, що найголовніше завдання дерадянiзації трудового права та права соціального забезпечення — це недопущення ліквідації соціальної держави, тобто зняття з держави функцій соціального захисту та забезпечення тих, хто не може сам собі заробити на життя та самостійно підтримувати прийнятний життєвий рівень. Обґрунтовується, що одно-

¹ кандидатка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри трудового, земельного та господарського права, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, Alla_Andrushko@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0002-0346-7234>.

² кандидатка юридичних наук, доцентка, професорка кафедри трудового, земельного та господарського права, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, ira.mykhailova@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-1273-3389>.

часно з трансформацією відносин у сфері праці відбуваються взаємопов'язані зміни й у правовому регулюванні відносин соціального забезпечення. Відтак зазначається, що сучасні реалії впливають на нове сприйняття соціального забезпечення, через призму взаємних зобов'язань і держави, і населення. Це стосується формальної зайнятості, виплати «білої» заробітної плати, сплати страхових внесків тощо. Наголошується, що основним призначенням права соціального забезпечення є створення таких правових норм, які будуть спрямовані на гарантування достатнього життєвого рівня населення. Важливу роль у цьому відіграє стабільна, соціально-орієнтована економіка, адже соціальна підтримка населення, як правило, реалізується через виділення відповідних коштів. Підбиваються підсумки, що призначення трудового права та права соціального забезпечення, їхня соціальна цінність полягають у врегулюванні трудових та соціально-забезпечувальних відносин з метою надання їм чіткої спрямованості задля створення необхідних умов реалізації прав і свобод особистості через прояв державної волі щодо правового інструментарію соціальної захищеності. Державницька позиція в соціальному праві повинна бути спрямована на те, щоб закон забезпечував соціальний захист, вирішував проблемні питання соціальної напруги в суспільстві між різними соціально-демографічними групами населення та державою.

Ключові слова: соціальне право, трудове право, право соціального забезпечення, дух права, призначення права.

Характеризуючи галузь права, ми часто замислюємося над її сенсом, намагаючись визначити її роль у системі права. Відтак для нас є важливим зрозуміти її призначення, адже усвідомлення мети та ролі галузі безпосередньо впливає на ефективність правового регулювання. І що чіткіше визначені поставлені завдання, то краще для правотворчості та правозастосування. Особливе значення це має для правової, соціальної держави, адже саме для неї так важливо, щоб право реалізувало свою місію.

Призначення соціального права — це не тільки його особиста галузева відповідальність, але і відповідальність всієї системи права, яка його цим завданням наділила. Питання про призначення соціального права не є однозначним. Сьогодні, коли відбувається зміна філософсько-аксіологічних, соціально-економічних та політико-правових парадигм розвитку суспільства, коли мова йде про дерадянізацію трудового права та права соціального забезпечення, про необхідність пошуку балансу інтересів між працівником, роботодавцем та державою, як ніколи гостро постає питання про те, яке призначення соціального права та у якому напрямку воно має розвиватися. Безперечно, сучасний період розвитку свободи праці в суспільстві вимагає перегляду змісту основних інститутів трудового права та права соціального забезпечення, проте побудова нового чи реформування чинного права в державі, очевидно, зобов'язана зважати на той правовий дух, який закладений у призначенні, місії галузі.

Дослідження призначення трудового права та права соціального забезпечення на різних його рівнях й у багатьох аспектах простежується в роботах С. В. Вишновецької, В. В. Єрьоменка, В. В. Жернакова, О. Я. Лаврів, Р. І. Кондратьєва, Т. А. Занфірової, П. Д. Пилипенка, С. М. Прилипка, О. І. Процевського, В. І. Прокопенка, Н. М. Хуторян, М. М. Шумила, О. М. Ярошенка та багатьох інших вчених. Віддаючи належне вагомій теоретичній і практичній значущості наукового доробку вчених, проблема призначення трудового права та права соціального забезпечення вперше висвітлюється під тим кутом зору, яку роль вони відіграють у системі права в цілому та яке мають значення, зважаючи на спільну соціальну призму. Таке дослідження проводиться як з урахуванням історичного аспекту становлення галузей, так і сучасних напрямків розвитку, в тому числі судової практики. Відтак тема дослідження є актуальною як з теоретичного, так і з практичного погляду.

Метою статті є висвітлення призначення трудового права та права соціального забезпечення.

Призначення — це мета галузі, у якій закладений її правовий дух. Якщо дивитися глибше, то ми побачимо, що гарантії при прийнятті на роботу та звільненні, норми робочого часу та часу відпочинку, охорони та оплати праці, державні соціальні стандарти та нормативи соціального забезпечення, страховий стаж, пенсії, страхові й державні допомоги, соціальні пільги та послуги охороняються соціальним правом невідпадково. Питання навіть не у спорідненості галузей чи їхньому історичному взаємозв'язку, а саме в тій унікальній ролі в житті людини, яка відведена їм правом та державою.

Етимологія слова «призначення» тлумачиться як «роль, завдання кого-, чого-небудь у житті, існуванні; покликання; роль чого-небудь у суспільстві; цілеспрямованість, мета створення чого-небудь» [1, с. 620].

Ми говоримо про трудове право і право соціального забезпечення саме як про соціальне право, розуміння якого розглядаємо через його складники: «соціальне» і «право». «Соціальне» в широкому значенні означає все те, що належить до суспільства й відмінне від природи. У вузькому значенні «соціальне» характеризує лише один аспект у діяльності суспільства (поряд з економічним, політичним, духовним та ін.), воно вказує на місце людини у структурі суспільства, її відносини у колективах, групах, спільнотах тощо. Таким чином, категорія «соціальне» відображає і виражає специфіку буття людини в суспільстві як суб'єкта життєвого процесу в цілому [2, с. 48]. «Право», у свою чергу, — це обумовлена природою людини і суспільства система регулювання суспільних відносин, що виражає свободу особистості, та якій притаманні нормативність, формальна визначеність в офіційних джерелах і забезпеченість можливістю державного примусу [3, с. 274].

Таким чином, право регулює суспільні відносини, це явище, яке не може бути антисоціальним чи позасуспільним; і у цьому його сенс, адже несоціального права не існує, це є загальносоціальний феномен, соціальний регулятор, що забезпечує права та законні інтереси членів суспільства та покликане «служити суспільству».

У ключі теми нашого дослідження соціальне право ми розглядаємо під призмою сукупності галузей трудового права та права соціального забезпечення, тих галузей, що покликані забезпечити соціальний захист населення з метою вирішення так званих соціальних питань, тобто соціально-значущих потреб людей. Власне, виникнення ідеї соціального права пов'язується саме з концепцією прав людини «другого покоління», або «нового покоління» (до яких належать права на працю, на оплату праці, на охорону праці, на підтримку держави в разі настання соціальних ризиків тощо), сутність якого в обов'язку держави забезпечувати такі закони, які стоять на охороні та захисті цих прав. Зважаючи на зазначене, соціальні питання отожднюються, насамперед, із працівниками, особами з інвалідністю, чим підкреслюється значущість їхніх прав та важливість першочергового захисту порівняно з іншими суб'єктами. У свій час С. О. Іванов, який характеризував трудове право саме як право соціального захисту працівника, писав: «У соціальному призначенні трудового права виявляються найбільш загальні, найбільш важливі, можна сказати, корінні інтереси і потреби працівників, які стосуються галузі трудових відносин» [4, с. 16]. Відтак, характеризуючи трудове право та право соціального забезпечення під призмою соціальних, ми говоримо про сакральну, внутрішню притаманну, органічну властивість цих галузей як результату акумуляції складних історичних, правових протиріч людини, суспільства та держави.

З урахування цього, на питання, яким шляхом має розвиватися трудове право та право соціального забезпечення, на наше глибоке переконання, цей шлях соціальний, тобто такий, у якому механізми правового регулювання спрямовані на стабілізацію та розвиток соціальних норм у суспільстві, в інтересах якого, власне, держава і має працювати. Завдячуючи таким інститутам та підгалузям, як інститут трудового договору, робочого часу, часу відпочинку, оплати праці, охорони праці, страхового стажу, пенсійного забезпечення, страхових та державних допомог, соціальних пільг та послуг, працюють соціальні гарантії в суспільстві, яке достатньо тривалий час, десятиліттями боролось за те, щоб вони здобули своє заслужене місце в нормах саме цих галузей права. Власне, трудове право й виникло саме для того, щоб вирішити соціальні протиріччя між працею і капіталом, врегулювати протестні настрої між різними соціальними групами та ідеологіями, що конкурують. І хоча це були здобутки часів дорадянського та радянського періоду, ми розуміємо всю їх важливість, переосмислюючи у сучасні дні. Люди принесли гігантські жертви у боротьбі за свої трудові та соціальні права, відтак позиція держави щодо соціального призначення трудового права та права соціального забезпечення — це основоположна засада, правило без виключення. У зв'язку з цим, для України, яка прагне стати істинно соціальною державою, важливо пам'ятати історію становлення цих галузей та застосовувати її як орієнтир у прийнятті законів, у яких мова йде про соціальні права, свободи та інтереси людини, як орієнтир у соціальному партнерстві (соціальному діалозі), як орієнтир у євроінтеграції.

Сутність соціального права не в рівності між працівниками, роботодавцями та державою, оскільки принцип рівності як особливе правове

явище не зможе повною мірою реалізуватися в рамках трудових правовідносин між цими суб'єктами, що позначиться, в першу чергу, саме на працівниках, адже призведе, кінцевою метою, до повної втрати ними своїх соціальних гарантій, буде отримано досить високий показник безробіття та трудової міграції. Тому найголовніше завдання дерадянізації трудового права — це недопущення ліквідації соціальної держави, тобто зняття з держави функцій соціального захисту та забезпечення того суб'єкта, який залежить від ринку праці, роботодавців, бізнесу, економіки. Дерадянізація, окрім, безперечно, позбавлення трудового законодавства застарілої, неактуальної й концептуально несумісної із законодавством України термінології, покликана мобілізувати всі дієві та неодноразово випробувані історією наявні правові ресурси на поєднання з новими викликами. Але про таке поєднання можна буде говорити лише за умови, що буде стабілізовано в державі економіку, ринок праці, створено достатньо робочих місць для підтримування рентабельності оплати праці.

З історії відомо, за умови прийняття курсу антисоціальної політики, в тому числі й у такий спосіб, як рівність працівників, роботодавців, держави, то з часом соціальне право не витримує чужорідного йому механізму правового регулювання. Зрозуміло й те, що якщо призначення галузі не буде розвиватися, то не так легко буде забезпечити соціальні права людей, вони будуть, хочемо ми цього чи не хочемо, знижуватися й падати. Тому якщо ми замислюємося, якою повинна бути державницька позиція щодо соціального права, то це означає, що ми думаємо про майбутнє України.

Сучасні ринки праці та економіка держави дійсно переживають значні трансформації, тому не випадково, що питання призначення трудового права актуалізується не стільки під призвою рівності, скільки під призвою «балансу інтересів» працівників, роботодавців та держави. Тим не менше, в одній із попередніх наукових публікацій ми вже писали про те, що тестування трудових відносин на предмет дотримання справедливого/розумного «балансу інтересів» між його сторонами не потребує співставлення неспівмірного (приміром, встановлення рівної, чіткої пропорційності у правах та обов'язках роботодавця, працівника та держави), оскільки баланс розуміється передусім як адекватне поєднання між правовою вагою (значенням) інтересу того чи того суб'єкта та способами його забезпечення у визначених межах [5, с. 46]. У цій концепції, безумовно, повинно відобразитися соціальне призначення трудового права, яке надає більшої ваги охороні та захисту трудових прав та інтересів саме працівників, поряд з роботодавцями та державою. Відтак можна припустити, що складниками змістовної наповненості принципу «балансу інтересів» є неспівмірність прав і обов'язків сторін трудових відносин у фактичній (соціальній) можливості / прагненні до користування певним благом кожним із них. У процесі правового регулювання трудових відносин повинно забезпечуватися виконання захисної та виробничої функцій трудового права, їхній синтез природно опосередкований неповторним та специфічним правовим виявом соціального призначення галузі. У зв'язку з цим, А. М. Лушніков, М. В. Лушнікова правильно зазначають, що «соціальним призначенням трудового права є знахо-

дження і фіксація балансу інтересів працівників і роботодавців з урахуванням інтересів держави, але з пріоритетом захисту прав і інтересів працівника як економічно більш слабкої сторони» [6, с. 359].

Якщо брати ширше, то не викликає сумнівів те, що трудове право покликане досягти оптимального поєднання інтересів не тільки сторін трудового договору, а й інших учасників трудових відносин, у тому числі колективних утворень. Зважаючи, що принцип «балансу інтересів» визначає межі законного впливу інтересів одних учасників трудових відносин на інших з метою захисту стабільності свого правового положення, а також зважаючи на думку В. В. Субочева про те, що: «... реалізація законних інтересів повинна здійснюватися відповідно до однакових принципів і мати одні і ті ж пріоритети, встановлені функціонуванням механізму правового регулювання і здійснення ефективної правової політики» [7, с. 36], соціальне призначення трудового права під питання не повинно ставитися.

Одночасно з трансформацією відносин у сфері праці відбуваються взаємопов'язані зміни й у правовому регулюванні відносин соціального забезпечення. Право соціального забезпечення хоч і доволі молода галузь права, але її визнання як самостійної відбулось у період перебування України в складі СРСР, так само як і становлення та розвиток законодавства в сфері соціального забезпечення. Соціалістична ідеологія СРСР, яка розвивалась на принципі солідарності та взаємодопомоги, суттєво вплинула на сучасну правосвідомість людей, адже значна частина населення й досі покладає зобов'язання за свій добробут та достаток винятково на державу, як це було в радянські часи.

Проте стрімкий розвиток суспільного життя збільшує кількість та складність проблем соціальної сфери, які потребують ефективних механізмів їхнього розв'язання і дієвої та оперативної участі держави. Їхнє вирішення є нагальною необхідністю для сучасної України. Підвищення рівня економічного і культурного розвитку суспільства сприяє розширенню спектру соціальних потреб людини у сфері життєдіяльності. Забезпечення необхідного та достатнього рівня життя означає задоволення не тільки біологічних потреб, які необхідні для підтримки організму в життєдієвому стані (їжа, житло тощо), а й соціальних (доступ до освіти, культурних цінностей суспільства).

Наразі, незважаючи на постійне реформування та зміни в соціальній сфері, її динамічний розвиток шляхом нарощення нормативно-правової бази соціального спрямування для підтримки та захисту осіб, які цього потребують, Україна все одно не може забезпечити належне економічне та соціальне благополуччя свого населення. Сучасні реалії вимагають концептуально нового сприйняття соціального забезпечення, а саме через призму взаємних зобов'язань і держави, і населення. Це стосується формальної зайнятості, виплати «білої» заробітної плати, сплати страхових внесків тощо. У перспективі це дозволить вийти на якісно новий рівень соціальної сфери в Україні та сприятиме максимальній реалізації свого призначення правом соціального забезпечення, при цьому те, що людина є найбільшою соціальною цінністю не оспорується, але вона не повинна бездіяти або перешкоджати діяльності держави.

Держава, через соціальні норми та приписи, як правило, імперативного характеру, надає правові можливості, встановлює чітко визначені правила поведінки як для уповноважених органів, так і для осіб, які звертаються за певним видом соціального забезпечення. Право соціального забезпечення виступає регулятором поведінки, встановлюючи не лише права, але й обов'язки.

Отож перед Україною як соціальною, правовою та демократичною державою на всіх етапах її розвитку стоїть завдання забезпечення достатнього рівня соціального забезпечення її населення через таку галузь права, як право соціального забезпечення, основними функціями якої є захисна, компенсаційна та реабілітаційна, які сприяють ефективності, дієвості, відкритості, доступності та прозорості права на соціальний захист та інших пов'язаних із ним прав.

У зв'язку з цим, у сучасній науці виділяють два основні напрямки соціального забезпечення:

1) соціальний захист економічно активного населення, що полягає в забезпеченні всіх роботою та зростанні доходів осіб, що працюють. До речі, в цьому аспекті, власне, і простежується тісний зв'язок трудового права та права соціального забезпечення. Такий взаємозв'язок найбільш яскраво виявляється у сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування, яке, як правило, відбувається в період трудової діяльності та служить дієвим механізмом захисту всіх осіб, що працюють, формуючи мотивацію останніх, орієнтовану на офіційну трудову активність;

2) соціальний захист економічно пасивного населення, що стосується захисту рівня життя шляхом застосування різних форм компенсації за умов підвищення цін і проведення індексації, надання допомоги найбіднішим сім'ям, надання допомоги в разі безробіття тощо [8, с. 23].

Іншими словами, це поєднання страхових і нестрахових форм соціального забезпечення. Соціальне страхування охоплює, головним чином, працездатне населення, яке на солідарних засадах, спираючись на власні сили, вирішує проблеми соціального забезпечення на випадок настання наслідків соціальних ризиків. Ті ж верстви населення (діти, пенсіонери, особи з інвалідністю та ін.), які не можуть повною мірою забезпечити свої життєві потреби, отримують від держави адресну державну допомогу та підтримку [9, с. 98].

У ст. 46 Конституції України [10] кожному гарантується право на соціальний захист. Воно належить до основоположних прав і свобод, які гарантуються державою, має абсолютний характер (не залежить від внесення змін до законів або фінансових можливостей держави) та не може бути скасоване або обмежене, крім випадків передбачених Конституцією України. Це право є природнім, невідчужуваним та належить кожному з моменту народження, а право соціального забезпечення через свій особливий предмет та метод правового регулювання, конкретизує зміст цього права, визнає форми та види соціального забезпечення, нормативно передбачає умови за яких воно надається. Хоча історії відомі випадки, коли через кризовий стан економіки може відбуватись звуження наявних прав у сфері

соціального забезпечення. Яскравим прикладом є Закон України «Про запобігання фінансовій катастрофі та створення передумов для економічного зростання в Україні», який обмежив та скасував соціальні права для багатьох категорій населення [11].

Основним призначенням права соціального забезпечення є створення таких правових норм, які будуть спрямовані на гарантування достатнього життєвого рівня населення. Важливу роль у цьому відіграє, безперечно, стабільна, соціальноорієнтована економіка, адже соціальна підтримка населення, як правило, реалізується саме через виділення відповідних коштів. Таким чином, головним завданням права соціального забезпечення є досягнення добробуту її громадян, гарантування рівних можливостей для розвитку особистості, а також гідного життєвого рівня. Усе це забезпечується шляхом реалізації принципу соціальної справедливості, оскільки саме соціальна справедливість є найважливішим показником ефективності розвитку суспільства [12, с. 110].

У зв'язку з цим, М. Л. Лютов відзначає позитивний вплив соціального права на національну економіку. Зокрема, автор говорить про довгостроковий позитивний ефект з погляду зайнятості, продуктивності праці і зниження рівня соціального розшарування між найменш і найбільш забезпеченими громадянами [13, с. 34]. Відтак трудове право та право соціального забезпечення покликані сприяти економічному розвитку держави, надавати йому стійкого характеру, тому не випадково, що забезпечення соціально-трудова права людини визнається невід'ємним елементом сталого розвитку людства.

Завдання трудового права та права соціального забезпечення як соціальних галузей також полягає у виявленні та усуненні прогалин, які перешкоджають реалізації права на працю та права на соціальний захист. Важливу роль у цьому процесі відіграє судова практика, яка впливає на правозастосування, та в подальшому — на правове регулювання трудових та соціально-забезпечувальних відносин. Принциповим є те, щоб судова практика у соціальному праві відображала позицію соціальної держави. До прикладу, цільове призначення допомоги при народженні дитини — це створення сприятливих умов для повноцінного матеріального утримання та всебічного розвитку й виховання дитини в перший рік її життя. Відповідно до ч. 4 ст. 6 Закону України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» передбачено, що допомога при народженні дитини призначається за умови, якщо звернення за її призначенням надійшло не пізніше 12 місяців з дня народження дитини. Проте законодавством не визначений перелік поважних причин, за наявності яких цей строк може бути поновлений у випадку, коли один з батьків не звернувся вчасно за цією допомогою, не реалізував своє право на соціальне забезпечення, і, як наслідок, сім'я втратила додаткові кошти, які призначалися державою для утримання та виховання дитини. Тому, на нашу думку, на законодавчому рівні важливо закріпити поважні причини, за наявності яких цей строк може бути поновлено, що сприятиме більш повному захисту прав та інтересів сімей з дітьми, надасть їм додаткові можливості матеріально забезпечити виховання дитини в перші роки її життя.

На наш погляд, законодавство, яке стосується видатків на соціальний захист дітей, у тому числі новонароджених, повинно максимально забезпечувати організаційно-правові засади створення сприятливих умов їхнього утримання та виховання, в іншому разі це вплине на захищеність їхніх прав як особливої соціально-демографічної групи, а також на демографічну ситуацію в країні. Незважаючи на законодавче обмеження строку звернення із заявою про призначення допомоги при народженні дитини, наразі існує судова практика, яка, враховуючи факт об'єктивності причин пропуску строку, поновила його, а відтак забезпечила захист прав та інтересів дитини (постанова Верховного Суду від 02 жовтня 2018 р. у справі № 495/3711/17) [14].

Одним із аспектів характеристики призначення трудового права під призмою судової практики є розуміння ч. 3 ст. 492 КЗпП України, відповідно до якої «одночасно з попередженням про звільнення у зв'язку із змінами в організації виробництва і праці власник або уповноважений ним орган пропонує працівникові *іншу роботу* на тому самому підприємстві, в установі, організації, крім випадків, передбачених цим Кодексом». Вжиті словосполучення «*іншу роботу*», а не «*інші вакансії*», порушує при розгляді трудових спорів питання: чи є вакантними посади працівників, які перебувають у відпустці по догляду за дитиною та чи відповідно зобов'язаний роботодавець їх пропонувати працівнику. Так, п. 3 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про зайнятість населення» визначає, що «вакансія — це вільна посада (робоче місце), на яку може бути працевлаштована особа». Відповідно до ч. 3 ст. 2 Закону України «Про відпустки» «право на відпустки забезпечується, зокрема, гарантованим наданням відпустки визначеної тривалості зі збереженням на її період місця роботи (посади), заробітної плати (допомоги) у випадках, передбачених цим Законом». Отже, якщо працівник відсутній у зв'язку з відпусткою, зокрема відпусткою по догляду за дитиною до досягнення нею 3-х років, посада, яку він займає, не є вакантною, проте це не означає, що працівники не можуть призначатися на неї за строковим трудовим договором. Звертаємо увагу на те, що згідно з ч. 3 ст. 492 КЗпП України роботодавець зобов'язаний запропонувати працівнику «*іншу роботу*» (не конкретизовано, яку саме — постійну чи тимчасову). Відтак соціальне призначення трудового права в цьому аспекті полягає в тому, що працівник має свободу вибору з будь-якої «іншої роботи», у тому числі й роботи за строковим трудовим договором (ч. 2 ст. 23 КЗпП України), про що може написати відповідну заяву, на період до виходу з відпустки по догляду за дитиною основного працівника. При розгляді трудового спору в суді в силу норм ч. 1 п.п. 1, 2 ст. 264, п. 1 ст. 229 ЦПК України щодо дослідження обставин справи і доказів, важливу роль у призначенні трудового права відіграє те, чи запропонована була роботодавцем працівнику вся «інша робота» при звільненні за п. 1 ст. 40 КЗпП України, якими доказами це підтверджується (наприклад, штатним розписом підприємства до скорочення і після) та якими доказами підтверджується погодження чи відмова працівника від запропонованих посад (письмова відмова працівника, акт про відмову та ін.). Тимчасова робота чи постійна робота — все це «інша робота»

в розумінні ч. 3 ст. 492 КЗпП України. Проте слід враховувати судову практику про те, що «тимчасова посада на період відпустки по догляду за дитиною, не є вакантною у розумінні КЗпП України, тому така посада не може пропонуватися на виконання положення ч. 3 ст. 492 КЗпП України» [15] (постанови Верховного Суду від 26 червня 2019 р. у справі № 761/20961/17, від 22 вересня 2020 р. у справі № 161/7196/19, від 28 квітня 2021 р. у справі № 755/14564/18) [16; 17; 18].

Отже, призначення трудового права та права соціального забезпечення, їхня соціальна цінність полягають у врегулюванні трудових та соціально-забезпечувальних відносин з метою надання їм чіткої спрямованості задля створення необхідних умов реалізації прав і свобод особистості через прояв державної волі щодо правового інструментарію соціальної захищеності населення. Державницька позиція в соціальному праві має бути націлена на те, щоб закон забезпечував соціальний захист, вирішував проблемні питання соціальної напруги у суспільстві між різними соціально-демографічними групами населення та державою. Концептуальний напрямок розвитку трудового права та права соціального забезпечення охоплює не тільки мету, завдання галузей, засоби і способи їх досягнення, а й основоположні поняття, такі як: предмет, метод, принципи, функції, система джерел, розуміння яких у свій час визначило їхнє місце і роль у правозастосуванні та правосвідомості суспільства. Сучасному соціальному праву потрібно активніше вносити свій вклад у формування змісту правових норм, пропонувати суспільству нові моделі правового регулювання, які відображатимуть соціальну позицію держави. Водночас у трудовому праві потрібно знаходити і зберігати баланс інтересів працівників і роботодавців з урахуванням інтересів держави, але з пріоритетом захисту прав і інтересів працівника як економічно слабшої сторони. У праві соціального забезпечення потрібно усвідомлювати взаємну відповідальність держави й населення задля дієвого функціонування системи соціального забезпечення.

Список використаних джерел

1. Словник української мови : в 11 т. Київ : Наукова думка, 1970–1980. Том 7. 620 с.
2. Соціологія / під ред. А. А. Герасимчук, Ю. І. Палеха, О. М. Шиян. Київ : Вид-во Європ. ун-ту, 2004. 364 с.
3. Теория государства и права / под ред. В. М. Корельского, В. Д. Перелова. Москва : Инфра-М, 2002. 616 с.
4. *Иванов С. А., Лившиц Р. З., Орловский Ю. П.* Советское трудовое право: вопросы теории. Москва : Наука, 1978. 231 с.
5. *Андрушко А. В.* Баланс інтересів учасників трудових відносин. *Університетські наукові записки*. 2017. № 2. С. 44–58.
6. *Лушников А. М., Лушникова М. В.* Курс трудового права. В 2 т. Москва : Статут, 2009. Т. 1. Сущность трудового права и история его развития. Трудовые права в системе прав человека. Общая часть. 879 с.
7. *Субочев В. В.* Теория законных интересов. Автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. Тамбов, 2009. 57 с.
8. *Сташків Б. І.* Право соціального забезпечення. Загальна частина. Чернігів : Десна, 2016. 692 с.

9. Лушикова М. В. Функции права социального обеспечения. *Вестник Омского университета*. Серия «Право». 2009. № 3 (20). С. 95–99.
10. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
11. Про запобігання фінансової катастрофи та створення передумов для економічного зростання в Україні. Закон України від 27.03.2014 р. № 1166–VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 20–21. Ст. 745.
12. Михайлова І. Ю. Проблеми забезпечення соціальної справедливості в солідарній пенсійній системі України. *Журнал східноєвропейського права*. 2015. № 13. С. 109–114.
13. Лютов Н. Л. Социально-трудовые права в современном мире. *Вестник Университета имени О. Е. Кутафина (МГЮА)*. 2017. № 10. С. 32–37.
14. Постанова Верховного Суду від 02.10.2018 р. у справі № 495/3711/17 за позовом ОСОБА_2 до управління праці та соціального захисту населення Управління соціального захисту населення Білгород-Дністровської міської ради про визнання протиправним рішення про відмову у призначенні допомоги при народженні дитини, про зобов'язання призначити та виплатити допомогу при народженні дитини. *ЛІГА ЗАКОН*. URL : <https://bit.ly/3wQBOqA>.
15. Андрушко А. В. Розірвання трудового договору за п. 1 ст. 40 КЗпП України: окремі аспекти судової практики (17.08.2021). *Вища школа адвокатури НААУ*. URL : <https://bit.ly/3z2Uh4A>.
16. Постанова Верховного Суду від 26.06.2019 р. у справі № 761/20961/17 за позовом ОСОБА_1 до Головного управління Державної служби України з надзвичайних ситуацій у м. Києві про поновлення на роботі, стягнення середнього заробітку за весь час вимушеного прогулу та відшкодування моральної шкоди. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <https://bit.ly/3PJG8iP>.
17. Постанова Верховного Суду від 22.09.2020 р. у справі № 161/7196/19 за позовом ОСОБА_1 до Товариства з обмеженою відповідальністю «Стоматологія» про визнання незаконним наказу про звільнення та поновлення на роботі. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <https://bit.ly/3MTqO16>.
18. Постанова Верховного Суду від 28.04.2021 р. у справі № 755/14564/18 за позовом ОСОБА_1 до Київського обласного центру зайнятості про визнання незаконним та скасування наказу про звільнення, поновлення на роботі. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <https://bit.ly/3PMDFvh>.

Надійшла до редакції 12.05.2021

Alla ANDRUSHKO,
Iryna MYKHAILOVA
Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law

Purpose of Labour Law and Social Security Law

In the field of social law, the problem of the purpose of labour law and social security law is covered, which is understood through its spirit, meaning and value. It is emphasized that the change of philosophical-axiological, socio-economic and political-legal paradigms of society, de-Sovietization of labour law and social security law, the

search for balance of interests between employee, employer and the state, the principle of solidarity as a basic principle of compulsory social insurance, the responsibility of the state for the effective functioning of the social security system requires a revision of the content of the main approaches to their interpretation and understanding. Attention is drawn to the fact that the most important task of de-Sovietization of labour law and social security law is to prevent the liquidation of the welfare state, i.e. to remove social protection functions from the state and provide for those who cannot earn a living and maintain an acceptable standard of living. It is substantiated that simultaneously with the transformation of relations in the field of labour there are interrelated changes in the legal regulation of relations on social security. Thus, it is noted that modern realities influence the new perception of social security, through the prism of mutual obligations of both the state and the population. This applies to formal employment, payment of «white» wages, payment of insurance premiums, and so on. It is emphasized that the main purpose of social security law is to create such legal norms that will be aimed at ensuring a sufficient standard of living. An important role in this is played by a stable, socially-oriented economy, because social support of the population, as a rule, is realized through the allocation of appropriate funds. It is concluded that the purpose of labour law and social security law, their social value, is to regulate labour and social security relations in order to give them a clear direction to create the necessary conditions for the realization of individual rights and freedoms through the state position on legal instruments of social protection. The state position in social law should be aimed at ensuring that the law provides social protection, addresses issues of social tension in society between different socio-demographic groups and the state.

Keywords: social law, labour law, social security law, spirit of law, purpose of law.